

„Galima būti ir geru Amerikos piliečiu, ir geru lietuviu“. Antano Olio kalbos

Daiva Dapkutė

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių išėmimo institutas, S. Daukanto g. 25, Kaunas
El. p. daiva.dapkute@vdu.lt

Anotacija. Straipsnyje trumpai pristatomas JAV lietuvių visuomenininkas, politikos veikėjas, advokatas Antanas Olis (1898–1958) ir publikuojamos jo 1949 ir 1958 m. Amerikos lietuviams pasakytos kalbos.

Esminiai žodžiai: *Antanas Olis, JAV, lietuvių diaspora, tautinė srovė, tautininkai, „Margutis“.*

Annotation. The article briefly presents Antanas Olis (1898–1958), a Lithuanian public figure, politician, lawyer of the United States, with his speeches to Lithuanian Americans published in 1949 and 1958.

Keywords: *Antanas Olis, US, Lithuanian diaspora, national stream, nationalists, “Margutis”.*

Antanas Olis galėtų būti drąsiai pristatomas kaip vienas svarbiausių ir įtakingiausių senosios Amerikos lietuvių kartos (vadinamųjų *grynorių*) politinio ir visuomeninio gyvenimo lyderių, kūrusių JAV lietuvių politinį, kultūrinį, visuomeninį gyvenimą, ilgais sovietinės okupacijos metais kovojusių už Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą ir Lietuvos klausimo iškėlimą tarp amerikiečių. A. Olis iki šiol dažnai minimas kaip vienas pirmųjų Amerikos lietuvių *panionerių*, daug pasiekusių ir išgarsėjusių ne tik lietuviškosios, bet ir amerikietiškosios politikos srityje: JAV respublikonų partijos narys, vienos svarbiausių Čikagos politinių įstaigų – Sanitarinės apygardos (angl. *Metropolitan Sanitary District of Greater Chicago*) vadovas ir administratorius.

Žymaus JAV lietuvių verslininko ir visuomenininko, „Lietuvos“ laikraščio leidėjo bei redaktoriaus Antano Olšausko¹ sūnus Antanas Olis išsiskyrė plačiais užmojais ir neeiliniais gabumais: jis baigė Čikagos universitetą, tapo teisininku, advokatu, JAV respublikonų partijos nariu ir politiku, aktyviai dalyvavo ne tik lietuviškojoje, bet ir amerikietiškojoje politinėje veikloje, buvo puikus administratorius, įvairių politinių ir kultūros renginių organizatorius, greta to – gabus muzikas, dirigentas, klasikinės muzikos koncertų organizatorius bei dalyvis, ilgametis „Margučio“² radijo talkininkas ir bendradarbis. A. Olis mokėjo sutarti su įvairių ideologinių srovių lietuvių atstovais ir politinėmis organizacijomis, ypač kai kildavo bendrų lietuvių reikalų ar Lietuvos laisvinimo rūpesčių, tačiau jo širdis priklausė vidurio srovei, tautininkams: jis buvo vienas pagrindinių tautinės, vidurio, srovės lyderių, aktyviai dalyvavo įvairių tautininkų organizacijų veikloje. Jo vardas Amerikos lietuvių istorijoje dažnai minimas greta tokių asmenybių kaip Leonardas Šimutis³, Pijus Grigaitis⁴ ir Mykolas Vaidyla⁵. Šie skirtingų lietuvių išeivijos ideologinių srovių lyderiai, sovietams okupavus Lietuvą, aktyviai ir vieningai ėmėsi politinės veiklos, buvo bendrų organizacijų – Bendro Amerikos lietuvių šalpos fondo (BALF) ir Amerikos lietuvių tarybos (ALT) – kūrėjai ir lyderiai. A. Olis ypač pasižymėjo organizuodamas ir dalyvaudamas įvairiose politinėse akcijose keliant Lietuvos klausimą tarp amerikiečių: per ryšius su amerikiečiais, darbą Respublikonų partijos tautinėje grupėje jis išėjo į JAV politikos platumas, bendradarbiavo su JAV

¹ Antanas Olšauskas (*Antoni Olszewski*, 1863–1942) – JAV lietuvių verslininkas, bankininkas, laikraščiu ir knygų leidėjas. 1889 m. atvykęs į JAV, apsigyveno Čikagoje, dirbo statybos darbus, ūkiuose, lietuvių spaustuose, vėliau ėmėsi savo verslo: prekiaavo laivakortėmis, įkūrė banką, turėjo daug parduotuvių, namų. 1893–1917 m. – „Lietuvos“ laikraščio leidėjas ir savininkas.

² 1928 m. kompozitorius ir aktorius Antanas Vanagaitis pradėjo leisti žurnalą „Margutis“ (1928–1965), o 1932 m. sukūrė radijo programą „Margutis“, kuri gyvavo iki 2011 m. A. Olis tapo nuolatinis „Margučio“ pagalbiniu, radijo programoje ilgas metus buvo atsakingas už kassavaitinį Teisinių patarimų skyrių, buvo pagrindinis „Margučio“ masinių kultūros renginių ir klasikinės muzikos koncertų organizatorius. Plačiau žr. *Antanas A. Olis*. Parašė, išleido ir atspausdino J. J. (Juozas) Bachunas. Sodus (Mich.): J. J. Bachunas, 1953; DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 101–123.

³ Leonardas Šimutis (1892–1975) – JAV lietuvių rašytojas, žurnalistas, visuomenininkas. 1913 m. atvykęs į JAV, apsigyveno Čikagoje, aktyviai įsijungė į lietuvių visuomeninę veiklą. Vienas pagrindinių dešiniojos (vadinamosios katalikiškosios) srovės lyderių, katalikiškų leidinių „Katalikas“, „Garsas“, „Draugas“ redaktorius, Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos (ALRKF) pirmininkas. Po Lietuvos okupacijos aktyviai įsijungė į JAV lietuvių politinę veiklą, buvo vienas iš Amerikos lietuvių tarybos (ALT) įkūrėjų ir vadovų.

⁴ Pijus Grigaitis (1883–1969) – JAV lietuvių politikas, visuomenininkas, žurnalistas. Lietuvos socialdemokratų partijos veikėjas, už dalyvavimą 1905 m. revoliucijoje buvo suimtas ir kalinamas Suvalkų kalėjime. Pabėgęs iš kalėjimo, 1906 m. išvyko į JAV. Vienas iš lietuvių kairiosios socialistų srovės lyderių, 1914–1960 m. – „Naujienu“ laikraščio redaktorius. Aktyviai dalyvavo lietuvių politiniame gyvenime, vienas iš Amerikos lietuvių tarybos (ALT), Bendro Amerikos lietuvių šalpos fondo (BALF) kūrėjų ir vadovų.

⁵ Mykolas Vaidyla (1902–1976) – žurnalistas, visuomenininkas. Į JAV atvyko 1922–1923 m. Vienas iš tautinės, vidurio, srovės organizacijos „Sandara“ („Amerikos lietuvių tautinė sandara“) vadovų, „Sandaros“ laikraščio redaktorius. Po Lietuvos okupacijos aktyviai įsijungė į JAV lietuvių politinę veiklą, buvo vienas iš Amerikos lietuvių tarybos (ALT) įkūrėjų ir vadovų.

politikais, kongresmenais, senatoriais, siekdamas JAV politikų aktyvaus pritarimo ir paramos Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui.

Iš Amerikos lietuvių A. Olio išsiskyrė dar vienu bruožu: gimė JAV, visą gyvenimą praleido ne Lietuvoje ir niekada nebuvo matęs savo tėvų gimtinės. Dėl to ne vieną stebino jo tvirtas ryšys su lietuvių bendruomene, kalba ir kultūra, patriotiškumas ir meilė niekad nematytam kraštui – Lietuvai. Buvimas „amerikiečiu“ ir Amerikos piliečiu jam buvo neatsiejamas nuo buvimo „geru lietuviu“, t. y. nuo lietuvių savimonės išlaikymo ir dalyvavimo lietuvių bendruomeninėje veikloje, domėjimosi Lietuvos reikalais. Ne vienam Amerikoje tuo metu ir vėliau jis buvo pavyzdys, kaip galima išlikti lietuviu ir net didžiuliu, kad esi lietuvis.

A. Olio gyvenimas ir veikla stebina užmojais ir įvairialypiškumu, tačiau iki šiol šio žmogaus gyvenimo istorija nebuvo sulaukusi platesnio istorikų ir tyrinėtojų dėmesio. Jo archyvinis palikimas išsibarstęs ir beveik išnykęs. Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institute galima rasti kelis jo laiškus⁶, „Margučio“ žurnale – keletą įvairiomis progomis pasakytų kalbų, interviu ir daugybę nuotraukų, iliustruojančių jo politinę ir kultūrinę veiklą Amerikoje. Šiame straipsnyje publikuojamos dvi A. Olio kalbos: 1949 m. gegužės 21 d. Amerikos lietuvių tautinės sąjungos (ALTS) steigiamajame suvažiavime pasakyta kalba⁷ ir paskutinė A. Olio kalba, pasakyta per „Margučio“ radiją 1958 m. vasario 16 d. proga.⁸ Šie tekstai skirti skirtingoms progoms ir juose iškeliamos skirtingos problemos.

Pirmoji A. Olio kalba yra susijusi su tautinės ideologinės srovės istorija. Amerikos lietuvių vidurio, arba tautinė, ideologinė srovė⁹ (dažnai vadinti *tautininkais* arba *tautiečiais*) nebuvo itin gausi, bet išeivijoje atliko nemažą vaidmenį tiek iki II pasaulinio karo, tiek

⁶ VDU Lietuvių išeivijos instituto archyve saugomi A. Olio laišakai prezidentui Antanui Smetonai buvo publikuoti šiame šaltinių rinkinyje: *Antano Smetonos korespondencija 1940–1944*. Sud. D. Dapkutė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999.

⁷ Kalba buvo publikuota „Margučio“ žurnale. Geras Amerikos pilietis neišsižada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, Nr. 6, p. 3–5.

⁸ Kalba ištisai ir dalimis buvo publikuota „Margučio“ žurnale. Adv. Antano Olio žodis visiems Amerikos lietuviams. *Margutis*, 1958, Nr. 3, p. 12–13; Paskutinioji Olio kalba. *Margutis*, 1958, Nr. 6, p. 27; Iš Olio kalbų. *Margutis*, 1963, Nr. 6, p. 18–19.

⁹ Lietuvių išeivijoje formuojantis tautinei savimonei, XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje atsirado pagrindinės ideologinės srovės: dešinioji (išeivijoje dažnai vadinama katalikiškoji), vidurio ir kairioji (socialistinė) srovės, dažnai kovodavusios ir konkuruodavusios tarpusavyje, kūrusios savo organizacijas bei šalpos fondus, leidusios savo spaudos leidinius. Vidurio (arba tautinės) srovės lietuviai savo istoriją JAV skaičiuoja nuo XIX a. pabaigoje – 1886 m. Jono Šliūpo įsteigto Susivienijimo lietuvių Amerikoje (SLA), leistų laikraščių „Lietuviškas balsas“ (1886–1889), „Vienybė lietuvininkų“ (1886–1920) ir „Lietuva“ (1892–1920). Tautinės srovės lietuviai JAV organizuoti pradėjo veikti 1914 m. rudenį, kai Visuotiniame lietuvių seime atsikilo nuo kairiųjų-socialistų ir įkūrė Tautinę lietuvių pirmievių partiją; 1915 m. Filadelfijoje vykusiame seime ji pakeitė pavadinimą į „Amerikos lietuvių tautinę sandarą“. Tautininkai išsiskyrė susiskaldymu ir organizacijų gausa. Po II pasaulinio karo JAV veikė kelios tautininkų organizacijos: Amerikos lietuvių tautininkų centras, Lietuvai vaduoti sąjunga, Amerikos lietuvių misija. Ne kartą bandyta vienyti šias organizacijas, galiausiai 1949 m., tautinėms organizacijoms susijungus, įkurta Amerikos lietuvių tautinė sąjunga (ALTS).

po jo. Tiesa, ši ideologinė srovė pasižymėjo didele įvairove: tarp *tautiečių* netrūko įvairių pažiūrų žmonių – nuo kairiųjų iki dešiniųjų, – galbūt dėl to jiems gana sunkiai sekėsi darbuotis vienoje organizacijoje, kuri vienytų visą šią ideologinę srovę ir reprezentuotų ją išėivijos politiniame, visuomeniniame gyvenime. II pasaulinio karo metais ir pokariu tautinė srovė buvo itin susiskaldžiusi: neturėdami vienijančios organizacijos, jie skirstėsi į regionines grupeles be ryškesnių vadovų ir lyderių, būrėsi aplink vidurio srovės leidžiamus laikraščius „Sandara“, „Dirva“, „Margutis“. Dėl priešiško požiūrio į A. Smetoną ir jo režimą atšalo dalies tautininkų santykiai su sandariečiais ir jų lyderiu M. Vaidyla. 1941 m. į JAV atvykęs Antanas Smetona nepadėjo suvienyti vidurio tautinės srovės, priešingai, kilo dar daugiau nesutarimų ir priešpriešos. Atvykus A. Smetonai, iš karto pradėjo ryškėti katalikų, sandariečių, socialistų opozicija ir bendros pastangos pašalinti jį iš bet kokios aktyvesnės politinės veiklos, o Amerikos lietuvių tarybos (ALT) vadai atvirai išreiškė nepasitenkinimą ir atsisakė jam kuo nors padėti. Tautinė srovė, protestuodama prieš tokią kairiųjų ir dešiniųjų srovių nuostatą A. Smetonos atžvilgiu, 1941 m. balandį atšaukė savo atstovus iš Amerikos lietuvių tarybos, kurią buvo padėjusi sukurti¹⁰. Buvo nutarta Lietuvos vadavimo veiklai įsteigti naują organizaciją, kuri glaudžiai bendradarbiautų su A. Smetona ir Lietuvos diplomatine tarnyba (1941 m. buvo įkurta Lietuvai vaduoti sąjunga (LVS), o jos pirmininku buvo išrinktas advokatas A. Olis). Nors organizacijos veikloje dalyvavo ir ne tautininkų, vis dėlto LVS taip ir liko tautininkų organizacija: ją įkūrė tautininkų veikėjai, jai visą laiką vadovavo tautininkai (A. Olis, T. S. Tamošaitis, Pijus J. Žiūrys ir Motiejus J. Colney-Aukštikalnis)¹¹. Vienos organizacijos tautininkams neužteko: greta sėkmingai veikusios Lietuvai vaduoti sąjungos 1943 m. buvo įsteigtas Amerikos lietuvių tautininkų centras (ALTC), o 1944 m. vasario 5–6 d. Niujorke sušaukta lietuvių seime politinei veiklai vykdyti A. Olis iniciatyva buvo įkurta dar viena nauja organizacija – Amerikos lietuvių misija¹². Kurį laiką visos trys tautininkų organizacijos (Amerikos lietuvių tautininkų centras, Lietuvai vaduoti sąjunga ir Amerikos lietuvių misija) sėkmingai veikė, tačiau vis dažniau pasigirsdavo kalbų apie būtinybę vienytis ir jungtis į vieną organizaciją. „Turim geriau susiorganizuoti, kad mūs nuomonė būtų įtakingesnė“¹³, kalbėjo A. Olis, aktyviai įsijungdamas į tautininkų organizacijų vienijimo procesus. Dirbti buvo sudėtinga, bet beveik po metus užtrukusių svarstymų ir derinimų visos trys organizacijos 1949 m. susijungė į Amerikos lietuvių tautinę sąjungą (ALTS). Taip prasidėjo naujas tautininkų srovės politinės veiklos etapas. ALTS steigiamajame suvažiavime buvo išrinkta 21 asmens taryba, o A. Olis tapo ALTS valdybos pirmininku

¹⁰ Plačiau žr. SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018, p. 165–174; DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 165–170.

¹¹ DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 170–173.

¹² Ten pat, p. 178–179; *Amerikos lietuvių misija ir jos darbai*. Detroit: Viktoras Petrikas, 1945.

¹³ Geras Amerikos pilietis neišsizada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olis įžanginė kalba Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, Nr. 6, p. 5.

(šias pareigas ėjo iki 1951 m.).¹⁴ Įvertinant A. Olio nuopelnus lietuvybei ir tautininkų organizacijoms, 1951 m. ALTS seime jis buvo išrinktas sąjungos garbės nariu.

1949 m. gegužės 21–22 d. Niujorke įvyko iškilmingas Amerikos lietuvių tautinės sąjungos steigiamasis suvažiavimas, kuriame atidarymo kalbą pasakė A. Olis. Jis pasiūlydė tautininkų susivienijimu ir platesnėmis galimybėmis „atsinaujinti, sustiprinti ir sėkmingiau keliauti į priekį“, bet daugiau dėmesio skyrė lietuvių tautinės savimonės išsaugojimo klausimui ir politinės veiklos problemoms. Kai kurios beveik prieš 70 metų A. Olio iškeltos problemos aktualios ir šiuo metu: kaip išlaikyti lietuvių tautininkų krašte ir neištirti svetimųjų jūroje, kaip įtraukti jaunimą į lietuvių bendruomenės veiklą, kaip rasti bendrą kalbą tarp žmonių, priklausančių skirtingoms kartoms ir turinčių skirtingų interesų, kaip suderinti buvimą lietuviu ir kitos valstybės pilietybę? A. Olio tekstai išsiskiria tolerancija, liberalumu, pagrindinių laisvės principų iškelimu ir raginiu lietuviams ugdytis laisvės meilę, nes tik „laisvas žmogus laisvoj tautoj tegali surasti tvirtą pagrindą savo kūrybai“¹⁵. Brangiausias asmens vertės ženklas, anot jo, yra tautinė savimonė, o svarbiausia svetimame krašte yra išlikti „geru lietuviu“. Kas A. Oliui buvo „geras lietuvis“? Tas, „kas brangina savo tautos istoriją, kas nesigėdi savo kilmės, kas padeda lietuvių tautiniams siekimams, kas kovoja, kad Amerikos laisvės principai būtų pritaikinti Lietuvos tautai, kas dabar užjaučia Lietuvos nelaimės ir kas ateityje mokės džiaugtis jos pasiekimais“¹⁶. Visai *grynorių* emigracijos bangai buvo būdingas ne tik stiprus tautinis patriotizmas, bet ir tvirtas išsiskiriamas ir glaudus ryšys su gyvenamuoju kraštu, t. y. Amerika. Amerikos pilietybė niekada netrukdė A. Olio, gimusio ir augusio JAV, lietuviškumui. Nieko keisto, kad A. Olio kalbėjo apie buvimą tuo pačiu metu ir „geru lietuviu“, ir „geru Amerikos piliečiu“:

„Mes esame Amerikos visuomenės dalis; gyvename tos visuomenės politikos ir kultūros aplinkumoje ir vienaip ar kitaip esame tos aplinkumos veikiami. Iš kitos pusės – turime savo atskirą tautinę sąmonę, turime atskirą ir visuomeninę aplinkumą su visais mūsų lietuviškos kultūros savumais. Ir reikšdamiesi politikos bei kultūros darbe mes turime surasti darnumą tarp mūsų amerikoniškos valstybinės sąmonės ir mūsų tautinių jausmų. Aš esu giliai įsitikinęs, kad galima būti ir geru Amerikos piliečiu, ir geru lietuviu. Pasakysiu net tą, kad žmogus, kuris yra geras lietuvis, bus geresniu Amerikos piliečiu negu tas Amerikos pilietis, kuris slepia arba gėdijasi savo lietuviškos kilmės.“¹⁷

¹⁴ *Tautinės minties kelias. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. J. Puzinas, P. Palukaitis. Chicago: Amerikos lietuvių tautinė sąjunga, 1979, p. 298.

¹⁵ Geras Amerikos pilietis neišsizada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, Nr. 6, p. 4.

¹⁶ Ten pat, p. 4.

¹⁷ Ten pat, p. 3–4.

Kita vertus, jis pabrėžė ne tik JAV suteikiamas galimybes, bet ir lietuvių kaip JAV piliečių atsakomybę už šios šalies politiką:

„Mes esame Amerikos piliečiai, mes nešame savo dalį atsakomybės už Amerikos politikos moralę, už Amerikos ištikimybę duotam žodžiui, už jos gerą vardą. Ir todėl mums ne vis tiek, kokiais dėsniais bei išrovavimais yra vedama Amerikos užsienio politika.“¹⁸

Iš Amerikos lietuvių A. Olis dažniau išsiskyrė ne kalbomis, o darbais. Nesiverždavo jis į aukštus organizacijų postus, nemėgdavo garsių kalbų ir tuščių pažadų, dažniau likdavo eiliniu, mažiau pastebimu organizacijų nariu. Aktyviau į lietuvišką politinę veiklą A. Olis įsitraukė II pasaulinio karo metais ir pokariu, kai labiausiai prireikė jo kaip administratoriaus ir juristo patirties bei politinių ryšių. Kita vertus, jo žodžius lydėdavo veiksmai: A. Olis gyveno pagal šiuos iškeltus ir propaguotus principus. Galbūt dėl to jo sumanymams ir veiklai niekada nepritrūkdavo talkininkų, jį vertino ir gerbė ne tik savi (t. y. tautininkai), bet ir kitų srovių atstovai bei politiniai oponentai.

Geras Amerikos pilietis neišsižada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę

Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos seime, gegužės 21 d.

Ieškodami tinkamesnių kelių mūsų organizaciniam gyvenimui ir geresnių priemonių politiniam darbui, mes šiandien renkamės krūvon, kad solidariai ir bendromis jėgomis galėtume pareikšti mūsų valią, galėtume atsinaujinti, sustiprinti ir sėkmingiau keliauti į priekį. Gal kas pasakytų, kad mes tokius susirinkimus – seimus darome nebe pirmą kartą. Bet šį kartą mūsų susirinkimas yra ypatingas: jis turi nepaprastą tikslą ir įvyksta nepaprastose aplinkybėse.

Visi darbai buvo pašvęsti Lietuvos išlaisvinimo siekimui

Amerikos lietuviai – tautiečiai per eilę metų dalyvavo visuomeninėje ir politinėje veikloje su keliomis savarankiškai veikiančiomis organizacijomis. Su dideliais energijos ištekliais, su žmonių neribotu pasišventimu yra pasisekę atlikti nemažai vertingų darbų. Tiek Amerikos

---

¹⁸ Ten pat, p. 5.

sluoksniuose mes esame užėmę reikšmingą vietą ir įsigiję vertingo pasitikėjimo. Tati mums leido aktingiau pasireikšti ir Lietuvos laisvinimo reikale. Ir kadangi tautinė srovė tuo kartu nebuvo AL Taryboje¹⁹, tad šis reikalas nuo pat pradžios komunistų agresijos Lietuvoje sudarė Amerikos lietuviams – tautininkams jų gyvenimo, jų mąstymo ir jų veikimo patį pagrindinį tikslą. Lietuvos laisvės idealas buvo LVS²⁰, ALM²¹ ir ALTC²² keliarodė politiniame darbe. Ką tik darėme, mūsų akys žvelgė į mūsų pavergtos žemės skausmingą padėtį: mūsų širdys nuolatos pergyveno Lietuvos žmonių sunkią tremtinišką dalią. Ir mes galime didžiūotis, kad per savo energiją, budrumą ir aukas mes esame atidavę didelę duoklę Lietuvos bylai. Mes jautėme, kad joks pasiaukojimas negali būti per didelis ten, kur reikalauja mūsų prigimtoji prievolė.

Turim neatidėliodami susirūpinti lietuviškumo išlaikymu čia

Šiandien, kada tautinė srovė yra įsijungusi į Amerikos Lietuvių Tarybą, tad prie pasikeitusių sąlygų mes susirenkame iš tolimiausių Amerikos vietų. Susirenkame ne asmeninės naudos ir ne paikos garbės vedami. Susirinkome sudaryti vieną galingą autoritetinę Tautinės Srovės organizaciją. Visi mes trokštame, kad mūsų bendroji dvasinė jėga sustiprėtų, kad su didesniu svoriu galėtume kalbėti už mūsų tautinius reikalus ir už Lietuvos ateitį. O mūsų tautiniai reikalai Amerikoje šaukte šaukia mūsų srovės dėmesio, planingesnio darbo ir pilnesnio supratimo.

Patys esame liudininkai gėstančios lietuviybės Amerikos kontinente. Ne tik jaučiame, bet ir aiškiai matome besitarianant tokius metus, kada lietuvių bendruomenė Amerikoje galutinai gali ištirpti svetimųjų jūroje. Neieškant priežasčių, kaip galėjo atsitikti, kad tokia gausi lietuvių bendruomenė prarado didelę dalį savo tautinės sąmonės, mes stovime prieš labai rimtą ir sunkų uždavinį, kurio sprendimą negalima atidėti tolimesniam laikui. Kaip šį uždavinį sėkmingai išspręsti – seime bus kalbama atskirai. Tuo tarpu aš sau leidžiu pabrėžti, kad Tautinės Srovės darbo pati didžioji dalis turėtų būti nukreipta į lietuviybės atlaikymą Amerikoje. Nereikia manyti, kad bus lengva to tikslo pasiekti.

¹⁹ Amerikos lietuvių taryba (ALT) – 1940 m. įkurta JAV lietuvių politinė organizacija kovoti už Lietuvos laisvę. Organizacijos veikloje dalyvavo įvairių organizacijų ir politinių, ideologinių srovių atstovų. 1941 m. dėl skirtingo požiūrio į politinę veiklą ir opozicijos Antanui Smetonai tautininkai iš jos pasitraukė, įkūrė savą organizaciją – Lietuvai vaduoti sąjungą ir veikė atskirai. 1948 m. tautininkai sugrįžo į Amerikos lietuvių tarybą, o tautininkų atstovas A. Olis tapo ketvirtuoju ALT vykdomojo komiteto nariu-vicepirmininku. Plačiau žr. ŠIMUTIS, Leonardas. *Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoje 1940–1970*. Chicago: Draugas, 1971.

²⁰ Lietuvai vaduoti sąjunga (LVS) – 1941 m. įkurta organizacija, tautininkams pasitraukus iš Amerikos lietuvių tarybos. LVS aktyviai įsijungė į lietuvių politinę veiklą, mezgė ryšius su JAV politikos veikėjais, kongreso nariais, kėlė Lietuvos okupacijos klausimą, lankė gubernatorius, prašydama paskelbti Lietuvos nepriklausomybės deklaraciją Vasario 16-osios dienos proga, organizavo karo paskolos lakštų pirkimą ir kt.

²¹ Amerikos lietuvių misija (ALM) – tautinės srovės politinė ir visuomeninė organizacija, įkurta 1944 m. ALM tikslas – rūpintis Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atkūrimu. Organizacija veikė iki 1949 m.

²² Amerikos lietuvių tautininkų centras (ALTC) – 1943 m. tautininkų konferencijoje Bruklinaje įkurta dar viena atskira tautininkų organizacija. Ji veikė iki 1949 m.

Čia reikės ieškoti būdų, kaip suderinti senesnę kartą su jaunesne, kaip įtraukti ne tik jaunimą į mūsų lietuviybės darbą, bet ir naujakurius. Bet kai yra valios ir kai yra aistros konkrečiam darbui, beveik visados galima tikėtis gerų rezultatų.

Susipratęs lietuvis – geresnis amerikietis, negu tas, kuris gėdisi savo kilmės

Tautinės srovės veikimas privalo būti toks, kad lietuvių vienybė niekad ir niekur nebūtų pažeista. Aukštai vertindami sąžiningą bendradarbiavimo dvasią, mes privalome kontroliuoti savo veiksmus ir savo žodžius, skrupulingai žiūrėdami, kad Amerikos lietuvių solidarumas bendruose siekimuose būtų išlaikytas. Tuo būdu mes platinsime mintį, kad siauri **partiniai akiračiai būtų uždengti plačios pažiūros į mūsų, kaip Amerikos gyventojų, pareigas ir mūsų, kaip Lietuvių tautos vaikų, prigimties prievoles**²³. Mes esame Amerikos visuomenės dalis; gyvename tos visuomenės politikos ir kultūros aplinkumoje ir vienaip ar kitaip esame tos aplinkumos veikiami. Iš kitos pusės – turime savo atskirą tautinę sąmonę, turime atskirą ir visuomeninę aplinkumą su visais mūsų lietuviškos kultūros savumais. Ir reikšdamiesi politikos bei kultūros darbe mes turime surasti darnumą tarp mūsų amerikoniškos valstybinės sąmonės ir mūsų tautinių jausmų. Aš esu giliai įsitikinęs, kad **galima būti ir geru Amerikos piliečiu, ir geru lietuviu. Pasakysiu net tą, kad žmogus, kuris²⁴ yra geras lietuvis, bus geresniu Amerikos piliečiu²⁵, negu tas Amerikos pilietis, kuris slepia arba gėdijasi savo lietuviškos kilmės**²⁶.

Tik lietuviškumas yra mūsų visuomeniško veikimo pagrindas

Tautinei Srovei nerūpi nei lietuvių tikėjimas, nei jo visuomeninė padėtis. Ji reikalauja tik vieno dalyko: **kad jis būtų geras lietuvis**²⁷. O geras lietuvis, mūsų manymu, yra tas, kas brangina savo tautos istoriją, kas nesigėdi savo kilmės, kas padeda lietuvių tautiniams siekimams, kas kovoja, kad Amerikos laisvės principai būtų pritaikinti Lietuvos tautai, kas dabar užjaučia Lietuvos nelaimę ir kas ateityje mokės džiaugtis jos pasiekimais. Tvarkydamiesi tokiu kilniu ir tokiu plačiu lietuviybės pagrindu, mes turime teisės atstovauti tą Amerikos lietuvių visuomenės dalį, kuriai tautinė sąmonė yra brangiausias asmens vertės ženklas. Tą pagrindą mes dedame visai Tautinės srovės veiklai ir tuo pagrindu mes šaukiame visus geros valios lietuvius į darbą.

Pasaulyje dar reikia kovoti už laisvę...

Šalia tautinės sąmonės palaikymo ir ugdymo Amerikos lietuvių visuomenėje, Tautinė Srovė siekia, kad kiekvienas lietuvis be paliovos ugdytų **savyje laisvės meilę**²⁸. Tik laisvas

²³ Išskirta tekste.

²⁴ Tekste parašyta „kuri“.

²⁵ Tekste parašyta „piliečių“.

²⁶ Išskirta tekste.

²⁷ Išskirta tekste.

²⁸ Išskirta tekste.

žmogus laisvoji tauta tegali surasti tvirtą pagrindą savo kūrybai. Be asmens laisvės, be sąžinės laisvės ir be žodžio laisvės visokia žmogaus kūryba tegali duoti tik suklastotų rezultatų. Be laisvės ir jokia tauta negali pasireikšti savo pilnų galių medžiaginės ir dvasinės pažangos srityje. Be laisvės ji nyksta ir gelsta kaip rudens lapas.

Dabartiniame pasauliniame istorijos laikotarpyje visai žmonijai stovi prieš akis laisvės klausimas. Jis baugina ištisus kontinentus ir ištisas tautas. Galima sakyti, visas pasaulis šiandien klausia, kada ir kaip išnyks baimė rytojaus, baimė, kurią lydi ir visa eilė naujų baimių: ekonominis skurdas, asmeninė vergija, karo baisenybės. Didieji diplomatijos mūšiai iki šiol nedavė laimingo sprendimo. Ir toliau eina mistiškas, egoistinis ir nepadoriausias žaidimas su tautų ir žmonių likimais. Imperialistinis Maskvos komunizmas savo sudėtingu veiklos tinklu siekia suklaidinti kitas tautas ir daro viską, kad sumažėtų laisvų tautų budrumas. Apgaulinga ir įžūli propaganda, skleidžiama visose šalyse, nuodija kiekvieną dieną laisvų tautų solidarumą, o pavergtoms tautoms skiepija nusivylimą ir bevališkumą. Karo metu platinama viltis, jog visos tautos, išvadautos iš germanistikos tiranijos²⁹, galės savarankiškai tvarkytis ir priklausyti laisvų tautų bendruomenei, ta viltis išnyko, kaip niekad nebuvusi... Jos vietą užėmė įsitikinimas, kad pasaulis yra valdomas egoizmo.

Turime stengtis pabudinti teisingumo ir garbės sąžinę

Amerikos Jungtinės Valstybės visą karo metą stovėjo priekyje visų tauriausių pareiškimų dėl žmogaus ir dėl tautų laisvės. Amerikos materialinė galybė buvo pasitikėjimo verta garantija, kad tie taurieji pareiškimai vieną dieną bus įgyvendinti. Jau eina šešti metai, kai hitlerinė tiranija panaikinta; bet taip pat eina šešti metai, kai už geležinės uždangos siautėja Maskvos teroras; šešti metai, kai raudonoji bacila atkakliai graužia Amerikos ir visų kitų laisvų valstybių pamatus. Ir Amerikos politikos vadovaujantieji žmonės visa tai mato ir girdi, o vis dėl to nesuranda valios pasipriešinti ir energingiau stoti už pavergtų tautų amžinąją teisę gyventi laisvai.

Mes niekas negalime žinoti, kaip ilgai tęsis Amerikos valdžios snaudulys Lietuvos atžvilgiu... užmigdęs teisingumo ir garbės sąžinę. Gal dar ilgai reikės laukti pilno ir neklystančio pabudimo.

Mes nešame dalį atsakomybės už Amerikos politikos moralę

Kova dėl tautų nepriklausomybės gal niekam Amerikoje nėra taip suprantama ir taip jautriai pergyvenama, kaip mūsų Amerikos lietuvių. Mūsų tėvų šalis buvo pirmoji auka Maskvos klastingosios politikos. Jai – kartu su kitomis Baltijos valstybėmis – pirmajai buvo išplėsta laisvė. Mūsų motutės Lietuvos vaikai pirmieji buvo pasmerkti ištremti. Lietuva pirmoji buvo smurtu įtraukta į didelių jos kentėjimų virtinę. Mums rieda ašaros ir mes turime teisės ir prievolės reikalauti, kad Maskvos našta Lietuvai būtų panaikinta. Mes esame Amerikos piliečiai, mes nešame savo dalį atsakomybės už Amerikos politikos

²⁹ Palikta taip, kaip parašyta tekste, – „tiranijos“.

morale, už Amerikos ištikimybę duotam žodžiui, už jos gerą vardą. Ir todėl mums ne vis tiek, kokiais dėsniais bei išrokavimais yra vedama Amerikos užsienio politika.

Amerikos lietuvių visuomenė iki šiol dar mažai rūpinosi klausimu, kiek ir kaip Amerikos politika padeda pavergtoms tautoms. Galėtum pasakyti, jog Amerikos lietuviai net nedrįso tarti žodį, lyg nepasitiki savo jėgomis, lyg nenori naudotis teisėmis, kurias jie pagrįstai turi, kaip Amerikos piliečiai. O mūsų teisė yra kiekviena proga – visur ir visados – aiškiai ir be baimės pasisakyti dėl Amerikos valdžios pasielgimų, kurie kenksmingu būdu atsiliepia į tuos Amerikos laisvės principus. Sąžiningas ir energingas jų vykdymas tarptautinėje plotmėje tikrai sugrąžintų Lietuvai nepriklausomybę.

Turim geriau susiorganizuoti, kad mus nuomonė būtų įtakingesnė

Mes, Tautinės Srovės dalyviai, susirinkome duoti organizacinius pagrindus vieningesniam darbui, stipriau susiorganizuoti, kad mūsų pažiūros būtų įtakingesnės bendrose lietuviškose organizacijose ir lietuviškoje visuomenėje.

1949 m.

Adv. Antano Olio žodis visiems Amerikos lietuviams

(kalba, pasakyta Margučio radijo programoj vasario 16 d.)

Kiekvieną kartą, kai tik laisvoji Lietuva švėsdavo nepriklausomybės atgavimo sukaktį, Amerikos lietuviai džiaugdavosi kartu su visais Lietuvos gyventojais. Kad ir būdami toli nuo Lietuvos, kad ir kai kurie iš viso nematę Lietuvos žemės, vis dėl to mūsų – Amerikos lietuvių širdys – pergryvendavo tą dieną didelį pasitenkinimą ir pasigėrėjimą. Ir kiekviena Vasario šešioliktoji, kaip ten – Lietuvoj, taip ir čia – Amerikoj, lietuviams reiškė vis naują vis didesnę pasitikėjimą savimi.

Taip jau buvo lemta, kad Amerikos lietuviai daugeliu atžvilgių turėjo anksti įsijungti į Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo darbą. Dar tais laikais, kai ten Lietuvoj carinė Rusijos valdžia griežtai draudė bet kokią lietuvių pasireiškimą, draudė knygas, laikraščius ir, bendrai, veiklą lietuvių tautinių organizacijų, – jau anais laikais lietuviai talkindavo visokiais būdais lietuvių tautos atbudimui. Iš čia ėjo slaptai Lietuvon knygos, ėjo laikraščiai, ėjo pinigai paremti lietuvių veiklai. O kai ten reikėjo lietuvių veikėjams gelbėtis nuo rusų persekiojimų, Amerika buvo vienintelė šalis, kurion rasdavo prieglobstį ir laisvę daugelis Lietuvos žmonių. Gi Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir pradėjus pilną savarankišką gyvenimą, Amerikos lietuvių talka Lietuvos pažangai ypatingai padidėjo. Galima sakyti, gyvenome vieną bendrą dvasią; turėjome tuos pačius siekimus; palaikėme

tą pačią meilę savitarpy ir vienodai atjautėme visas Lietuvos nelaimes bei pasisekimus. Toji širdies draugystė tarp Lietuvos ar Amerikos lietuvių augo ir stiprėjo iki dienos, kada Sovietinė Rusija užėmė mūsų kraštą, geležine uždanga atskyrė jį nuo laisvojo pasaulio ir pasėjo mummyse neapykantos. Eina jau aštuoniolikti metai, kai mes čia esame tokioj pat padėty, kokioj buvome senais ir piktais Rusijos caro laikais.

Ir kai dabar minime Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo 40-ties metų sukaktį, galime pasigėrėti, kad Amerikos lietuvių pastangos atsteigti Lietuvos nepriklausomybę, prieš 40 metų nebuvo tuščios; bet... kartu turime ir susirūpinti, kad mūsų bendra kova atgauti Lietuvai laisvę per paskutinius 18-ką metų nedavė laukiamų rezultatų. Žinoma, būtų nerimta ieškoti kalties³⁰ mūsų čia turimose laisvinimo organizacijose. Priežastys yra daug gilesnės ir visai nepriklausančios nuo mūsų valios. – Mes esame priversti skaitytis su viso pasaulio kryptimi, ir, be abejojimo, turime suprasti mūsų, kaip Amerikos lietuvių, uždavinių tikrąją prasmę Lietuvos laisvinimo darbe.

Aš asmeniškai džiaugiuosi, kad didžioji Amerikos lietuvių dalis tebeturi gyvą tautinę sąmonę ir būna jautri Lietuvos reikalams. Ši brangenybė nieku negali būti pakeičiama. Ji yra dalis – svarbi ir brangi dalis – Lietuvos nepriklausomybės. Ir ją išsaugodami, galime turėti gerų vilčių ateičiai.

40-ties metų sukaktis nuo Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo atliks savo uždavinį, jei ta proga sustiprės mūsų vienybė, atsiras daugiau noro pasišvęsti visuomeniniam darbui, sumažės grupinės aistros ir plačiau suprasime vieni kitus. – Švęsdami šią sukaktį neturėtume pasiduoti kokioms pranašystėms apie greitą mūsų vilčių išsipildymą. Ir neturėtume rankų nuleisti, manydami, kad ir be mūsų tvarkysis pasaulis taip, kaip jam patiks...

Aš neturėjau laimės pamatyti Lietuvos; bet aš buvau laimingas, sutikęs čia žmonių, kurie, atėję iš Lietuvos prieš 40–50 metų, žinojo ir mokėjo, kaip paskleisti meilę Lietuvai. – ir man rodos, kad jie bus atlikę didžiausią Lietuvos laisvinimo darbą, įkvėpdami kitiems tvirtą meilės jausmą Lietuvos kraštui, jos praeičiai ir jos žmonėms. Tegul tad Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo sukakties minėjimas – nežiūrint, kur jis būtų atliekamas – padidins skaičių tokių žmonių, kurie galėtų būti pavyzdžiu ateities kartoms.

1958 m.

---

³⁰ Palikta taip, kaip buvo parašyta tekste, – „kalties“.

Šaltiniai

1. *Antano Smetonos korespondencija 1940–1944*. Sud. D. Dapkutė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1999.
2. Geras Amerikos pilietis neišsižada savo kilmės ir nebijo kovoti už protėvių šalies laisvę. Antano A. Olio įžanginė kalba Amerikos lietuvių tautinės sąjungos seime, gegužės 21 d. *Margutis*, 1949, Nr. 6, p. 3–5.
3. Adv. Antano Olio žodis visiems Amerikos lietuviams. *Margutis*, 1958, Nr. 3, p. 12–13.
4. Iš Olio kalbų. *Margutis*, 1963, Nr. 6, p. 18–19.
5. Paskutinioji Olio kalba. *Margutis*, 1958, Nr. 6, p. 27.

Literatūra

1. *Amerikos lietuvių misija ir jos darbai*. Detroit: Viktoras Petrikas, 1945.
2. *Antanas A. Olis*. Parašė, išleido ir atspausdino J. J. (Juozas) Bachunas. Sodus (Mich.): J. J. Bachunas, 1953.
3. DAPKUTĖ, Daiva. *Lietuviškos širdies ambasadorius Juozas Bachunas-Bačiūnas (1893–1969)*. Vilnius: Versus aureus, 2014.
4. SKIRIUS, Juozas. *JAV lietuvių darbai Lietuvai 1918–2018 metais*. Vilnius: Savas takas, 2018.
5. ŠIMUTIS, Leonardas. *Amerikos lietuvių taryba. 30 metų Lietuvos laisvės kovoje 1940–1970*. Chicago: Draugas, 1971.
6. *Tautinės minties keliu. Lietuvių tautininkijos istoriniai bruožai*. Red. J. Puzinas, P. Palukaitis. Chicago: Amerikos lietuvių tautinė sąjunga, 1979.

“Being a Good American Citizen and a Good Lithuanian is Possible”. Anthony Olio Talking

Daiva Dapkutė

Vytautas Magnus University, Lithuanian Emigration Institute, S. Daukantas St. 25, Kaunas
Email: daiva.dapkute@vdu.lt

Summary

The article briefly introduces US American politician, politician, lawyer Antanas Olis (1898-1958) and publishes two of his speeches to American Lithuanians: May 21st, 1949 speech at the inaugural congress of the American Lithuanian National Union (ALTS), and the last speech by Antanas Olis,

broadcast on “Margutis” radio in the occasion of February 16th in 1958. Olis’s words are distinguished by tolerance, liberalism, and the promotion of the fundamental principles of freedom. Some of the problems raised by Olis nearly seventy years ago are still relevant today: how to stay a Lithuanian in a foreign land and not dissolve into *a sea of strangers*, how to entice young people to Lithuanian community activities, how to communicate between generations and interests, how to find balance between being a Lithuanian and a citizen of another country.

Keywords: *Antanas Olis, USA, Lithuanian diaspora, national stream, nationalists, Margutis*
